

Mentor for barn og foreldre

Et pilotprosjekt

*Av Toril Sonja Gravdal, Dag Andersen og Ingrid Stange
Fra boken om 100-årsårene*

Noe av det viktigste og vanskeligste vi gjør i livet er å oppdra våre barn. Barneoppdragelsen er et fundament i våre individuelle livsløp og et tilsvarende viktig fundament for samfunnet. Foreldrerollen er for de fleste av oss den av våre roller med størst konsekvenser for fremtiden, for hvordan menneskers liv skal utvikle seg.

Samtidig er dette den delen av livet som i dag er mest basert på uformell kunnskap. Barneoppdragelse er i hovedsak erfaringsbasert, den bygger mer enn noe annet på tradisjoner som går i arv. I det gamle bondesamfunnet var nesten all opplæring basert på slik erfaringsoverføring. I mellomtiden har den tekniske og økonomiske utviklingen blitt forsknings- og utdanningsbasert. Teknisk innsikt og ferdighet spres i takt med ny teknologi.

Den teknisk/økonomiske utviklingen går svært raskt, mens den sosiale utviklingen, utviklingen i de mellommenneskelige relasjonene, går langsommere. Mye har riktignok skjedd også her, særlig med kjønnsrollemønsteret, men en stor del av forskningsresultatene fra de siste 20–30 årene er ikke tatt i bruk i brede lag av folket. Lykkekurven, antallet som sier at de er lykkelige, har ligget flat i nesten hele etterkrigstiden, tross velstandsøkningen. Mange faller utenfor det ordinære arbeidslivet og blir trygdemottakere. Unge familier med barn opplever en tidsklemme som blir stadig strammere.

Gode tradisjoner og erfaringer går i arv, men ulike problemer har også en lei tendens til bli videreført. Bak fasaden er det mange familier som sliter. Barn er svært lojale og forteller nødvendig om problemer i hjemmet, men mange har det vanskelig. Mange ekteskap går i oppløsning, og vi kjenner uroen og problemene bak en skilsmisse.

Det er vanskelig å tro at vi skal kunne doble livsgleden slik hundreårsårene sier, uten å styrke forelderrollen betraktelig. Skal vi klare et slikt kjempeløft må vi sørge for at de negative erfaringskjedene kan brytes, og at de positive erfaringskjedene kan styrkes. Vi må organisere oss slik at positive erfaringer, ny innsikt og nye metoder spres til alle. Og vi må organisere oss slik at kvalifisert rådgivning og nødvendig hjelp er tilgjengelig.

Dersom vi lykkes med å innføre en slik reform, vil dette innebære en solid satsning på forebyggende arbeid. Det er i barndommen grunnlaget for vår mentale og fysiske helse legges. Effektivt, forebyggende arbeide vil være særdeles kostnadsbesparende sett i forhold til reparasjonsarbeid utført etter at skaden er oppstått. Det vil også kunne øke individets livskvalitet betydelig.

Tverrsektorielt pilotprosjekt

Hvordan skulle så et pilotprosjekt, et prøveprosjekt, for styrking av forelderrollen og økt fokus på barnets utvikling se ut? Hva er det enkle, naturlige som alle burde kunne samle

seg om? Den mest velprøvde tilnærmingen er å etterlikne det de mest privilegerte får og bringe det samme til de mindre privilegerte. I rollen som ansatt i en veldrevet bedrift har vi regelmessige medarbeidersamtaler og trivselsundersøkelser. Helse/miljø/sikkerhet, HMS, forbedres systematisk. De heldigste får både coach og mentor. Unge, lovende ansatte får trainee-programmer. Moderne bedrifter er opptatt av å utvikle det de lever av, menneskene, humankapitalen. Så hva med å overføre det beste av det som er utviklet for rollen som ansatt til den minst like krevende rollen som forelder?

Dette ville måtte prøves ut i praksis, bygges opp skritt for skritt, utredes og modnes, store reformer innføres ikke over natten. Det kan organiseres på flere måter. Men det er vanskelig å se hvordan vi kan doble livsgleden/livskvaliteten uten å styrke det grunnleggende samspillet mellom foreldre og barn. Og det er vanskelig å se hvordan dette kan gjøres uten å bygge på forskning og beste praksis og erfaring fra andre felt.

Forskerne har gjort store fremskritt de siste 20 – 30 årene i arbeidet med å forstå hvordan friske mennesker utvikler seg, hvordan de kan styrkes i sin emosjonelle kompetanse og forbedre sin livskvalitet. Selvutvikling er blitt en hel bransje. Innen næringslivet har det i mange år vært arbeidet med utprøving av metoder for utvikling av bedriftenes menneskelige ressurser. En av grunnene til at ulikhetene i samfunnet igjen synes å øke, er at de flinkeste, de som går inn i næringslivet med en god mastergrad, får full pakke med trainee-opplæring, coach og mentor, mens de som trenger det mest ikke får et slikt tilbud.

Det vi her vil skissere som pilotprosjektet «Mentor for barn og foreldre» kombinerer flere formål.

- Formålet er både å styrke den alminnelige, rimelig vellykkede norske familien i den hensikt å forbedre livskvaliteten for folk flest – og å styrke de svakeste familiene, å oppdage tidlig hvor det er viktig å sette inn støttetiltak før det utvikler seg større problemer.
- Formålet er både å styrke foreldrene i rollen som oppdragere og omsorgspersoner og å styrke barnas stilling ved at flere tar medansvar for deres utvikling.
- Formålet er både å styrke barnas mentale utvikling (emosjonelt, sosialt og intellektuelt) og deres fysiske utvikling, deres helse i vid forstand.

Alt dette henger uløselig sammen, mentorordningen tar utgangspunkt i hele mennesker og familier. Det fysiske og det mentale er ikke to ulike sektorer, det er sammenvevde elementer i hele mennesker. Familier med omsorgssvikt og familier med god omsorg er naboer og barna er klassekamerater, de utgjør sammen et lokalmiljø.

Mentorteamet

Tanken er å styrke barnets og familiens stilling ved å gi dem et ressurssterkt omsorgsnettverk, et team på tre personer som følger barnet og familien fra fødselen til barnet er ca 18 år, til det er i jobb eller i gang med høyere utdanning.

Teamet skal være rådgivere og hjelpere – en ressurs samfunnet stiller til disposisjon. Overfor de svakeste familiene finnes det allerede et hjelpeapparat, et

barnevern. Disse bør holdes skarpt atskilt. Mentorteamets oppgave er å forebygge behov for slikt barnevern.

Nøkkelrollen i teamet, den mest omfattende rollen, er **seniorkontakten**, en ekstra besteforelder i nærmiljøet – en ekstra besteforelder som er godt kvalifisert (med relevant livserfaring og trent i coach-type samtale med barn og unge), som kan være en støtte for barnet og familien i hverdagen. Kanskje bør det settes en aldersgrense nedad for seniorkontakter på for eksempel 45 år. Tanken er at dette er noe man går inn i når egne barn nærmer seg voksen alder. Seniorkontakten kan også være et ektepar som fyller funksjonen sammen.

I utgangspunktet tenker vi oss at det ikke skal være nødvendig å lønne seniorkontaktene, men at det gis en økonomisk kompensasjon for utgifter knyttet til dette, gratis kurs med hotellopphold osv. Dette er av de spørsmål som må avklares gjennom forsøk.

Samfunnet har i dag en stor og raskt økende ressurs av eldre, ressurssterke mennesker. Antall mennesker over 65 år vil dobles frem til 2050. Samtidig som dette skjer blir tidsklemma for de unge familiene verre og verre. I løpet av noen få år skal de gjøre yrkeskarriere, boligkarriere, bygge et ekteskap og oppdra barn. Med den mobiliteten vi har i samfunnet i dag, er det stadig færre barn som har sine besteforeldre i nærmiljøet – og tilsvarende mange eldre som har barnebarna langt borte.

Seniorkontakten trenger en faglig støtte å samspille med, en fagperson å spørre til råds, en med bred erfaring som selv kjenner den aktuelle familien. Denne profesjonelle **mentoren** kunne i utgangspunktet være en erfaren lærer/spesialpedagog eller en med tilsvarende bakgrunn fra helsevesenet. Det viktigste ville være erfaring i å jobbe med barn. Så ville det være behov for spesialkompetanse som delvis må bygges opp gjennom et faglig fellesskap mellom kolleger, delvis kan hentes inn og kurses utenfra. Mentoren burde normalt jobbe med dette i heltidsstilling.

Den tredje i teamet er **helseansvarlig**, har ansvaret for forebyggende medisin, for kosthold, fysisk trening, testing og oppfølging i forhold til helsemessige svakheter og medisinske risikofaktorer av ulike slag. Det kan være fastlegen, det kan være helsesøster, dette kan organiseres på ulike måter, men det er viktig at vedkommende har innsikt i familiens helsetilstand.

Arbeidsmåte

Opplegget må tilpasses den enkelte familie og barnets alder, noen vil ha behov for og ønske om stor innsats, andre liten. Men det bør være en fast, rutinemessig kjerne som er obligatorisk for alle som er med på ordningen. Denne faste kjernen kunne bestå av et halvårlig møte hvor de tre i teamet gjennomgår status og mentor har møte med barn og foreldre, tilsvarende obligatoriske medarbeidersamtaler på jobben. Aktuelle fysiske og mentale tester samt eventuelle meldinger fra foreldre, skolen eller barnehage gjennomgås av teamet før «mentorsamtalene». Mentor er etter samråd med disse ansvarlig for tilråding overfor foreldre, skole og eventuelt hjelpeapparat.

Opplegget må tilpasses de ulike alderstrinn. De første årene vil det være uaktuelt med egne samtaler med barna, de halvårlige samtalene vil ha karakter av rådgivende

samtaler med foreldrene. De siste årene blir det mindre aktuelt å ha samtaler med foreldrene.

Opplegget må først og fremst tilpasses den enkelte. For noen vil en hyppig oppfølging være aktuelt, kombinert med ulike tiltak. Seniorkontakten kan bli en viktig figur i barnas og familiens liv. For andre vil den halvårslige helsesjekk og mentorsamtale være en rask rutinemessig sjekk slik medarbeidersamtalene ofte fungerer på arbeidsplassene.

På basis av en slik plattform kan skoletilbud og andre tiltak bygges for å følge opp utviklingsmuligheter hos den enkelte. Ikke minst vil det være viktig å bygge opp barnas emosjonelle og sosiale kompetanse. Der hvor det er ønskelig må det gis opplæring, innsikt og trening i å mestre egne følelser og det emosjonelle samspillet med andre. Jo tidligere dette gjøres, dess enklere er det. Tilsvarende kompetanse vil være avgjørende for å mestre egen helse, for å leve et fysisk sunt liv.

Etiske problemer og grenseoppganger

Dette ville være en naturlig fortsettelse av mye av det gode arbeid som er gjort over lang tid. Det er ikke mer radikalt enn at det skulle kunne få bred oppslutning. Samtidig kan man se det som en omlegging fra prinsippet om at alle skal behandles likt, til prinsippet om at alle er likeverdige, men også unike og derfor bør ha individuell hjelp og støtte. Behandles alle likt blir ulikhetene store fordi vi i utgangspunktet er så forskjellige.

Et kjent problem er at de som mest trenger hjelp ikke oppsøker hjelpen. Ressurssterke foreldre som er vant til å benytte coacher, rådgivere og konsulenter vil som regel ta imot et tilbud av denne type med takk (dersom standarden er høy nok). Utgangspunktet bør være at dette etableres som en frivillig ordning. Til å begynne med er det kanskje noe særlig de ressurssterke benytter seg av og etter hvert noe de fleste vil kreve å få. Man inngår altså på frivillig basis en *mentoravtale* som regulerer hva samarbeidet skal gå ut på.

Poenget er at dette er et tilbud for å styrke familien og holde den à jour med den raskt voksende kunnskap om barneoppdragelse og forebyggende helse, og videre kunne være rådgivende i noen av de mange vanskelige valg foreldre må ta om grensesetting osv.

Faglig fellesskap

Det vil være viktig at seniorkontaktene har et faglig og sosialt fellesskap seg imellom, at de kommer sammen for å utveksle erfaringer og få faglig påfyll. Også for denne gruppen vil mentorordningen være en et viktig element som gir mening og innhold til en fase i livet hvor egne barn er ute av redet og økonomi og karriere har stabilisert seg. Seniorkontaktens egne kvalifikasjoner vil også være avhenge av at de er oppdatert i forhold til for eksempel hva som skjer av reformer i skolen, hva som er gjeldende normer for grensesetting osv.

Tilsvarende vil behovet være for de profesjonelle mentorene og de helseansvarlige. Men her kommer i tillegg behovet for utvikling av faget. Det må utvikles

fagmiljøer knyttet til høyskoler/universiteter som står for forskning og utdanning på feltet.

Mentor for innvandrerungdom

Det finnes en del erfaring fra liknende tiltak, ikke minst i forhold til innvandrere. Gruppen som i dag har mest akutt behov for en mentor er foreldre og barn med fremmedkulturell bakgrunn. Behovet oppleves som størst når barna står ved overgangen til ungdomstiden, når de skal begynne å orientere seg mot yrkesvalg og forholde seg selvstendig til storsamfunnet. Det er en vanskelig periode for alle foreldre fordi det nettopp er foreldrene barna skal begynne å frigjøre seg fra. Skolen er også i en litt vanskelig situasjon, den er på et vis også part i saken når barna i samråd med foreldrene skal velge faglinje og skole.

Det er neppe noen fase i livet der det er viktigere for både barn og foreldre å ha en tredje part – en mentor. Den coachende samtalen er viktig, men også kvalifiserte råd.

Det har vært gjort mange vellykkede forsøk i flere land med mentorordninger for unge innvandrere. I hovedsak går opplegget ut på at barna får en student som voksenkontakt. I Israel har man holdt på med dette siden 1974. Ved høyskolen i Malmø startet man opp i 1997. To rapporter som summerer opp erfaringene fra de første ti årene i Malmø er ganske entydig positive.

I Norge er åtte høyskoler og universiteter i gang med slike prosjekter etter initiativ fra Barne- og likestillingsdepartementet. I tillegg har Universitet i Stavanger sitt eget opplegg.

100-årsmålene i samarbeid med Ashoka Norge, stiftelsen Et rikere liv og Kvinne og Familieforbudet vurderer et liknende prosjekt overfor innvandrere i en bydel i Drammen. Men da basert på voksne frivillige idealister som voksenkontakter, mentorer.

Tidlig stimulering

En undersøkelse fra Kansas City på 1980-tallet viste at barn fra øvre middelklasse hørte 20 millioner flere ord i sine første tre leveår enn barn av arbeidsledige. De fikk også seks ganger så mange positive tilbakemeldinger. Denne tidlige stimulansen var helt avgjørende for den senere utviklingen av barnas evner. Dette var noe av bakgrunnen for prosjektet Harlem Children's Zone (www.hcz.org) som går ut på å gi foreldre til nyfødte kurs i moderne barneoppdragelse, et ukentlig *baby college*. Dette gjøres i de hardeste belastede områdene av bydelen Harlem i New York. Et hovedmål er at fattige foreldre skal lese for barna sine hver dag.

Nå foreligger de første resultatene for barn som er vokst opp med foreldre som har tatt disse kursene. Effekten er mildt sagt forbløffende. 81 % av foreldrene økte lesefrekvensen for barna. Det har ført til at fattige skoler midt i Harlem har fått elever som scorer bedre en hele statens gjennomsnitt i matematikk. Ikke bare de få flinke, men hele skoler løfter nivået.

Den tidlige stimulansen og det språket det gir barna synes avgjørende for barnas senere utvikling av evner og interesser. Det er altså ikke foreldrenes økonomi som er avgjørende, men den stimulansen de gir barna. Ønsker vi å gi barna like sjanser, ligger kanskje den viktigste nøkkelen her.

Samtidig begynner det å bli klart at mange barn overstimuleres. Ambisiøse foreldre kan forårsake psykiske problemer og redusere barnas livskvalitet. I dagens Norge er overstimulering kanskje i ferd med å bli et like stort problem som understimulering. Men dette problemet viser seg normalt når barna er kommet et stykke opp i skolealderen og er derfor ikke fullt så grunnleggende for deres utvikling.

Målet må være at barna får kvalifisert stimulans, riktig mengde og riktig type ut fra barnets egne evner og eget behov.

Forebyggende helse

Forebyggende helsearbeid vil være en hovednøkkel både til økt livskvalitet og til en bærekraftig samfunnsøkonomi. Selv om Norge skulle få råd til å fortsette å bygge ut sykehuskapasiteten i 100 år til, er det åpenbart en bedre idé å redusere behovet for sykehus.

Det mangler ikke materiale som viser at grunnlaget for en god helse legges i oppveksten. Det gjelder å bygge opp kroppen, det gjelder å etablere gode vaner og holdninger og det gjelder forebyggende tiltak for dem som måtte ha helsemessige svakhet

Mye godt arbeide gjøres gjennom helsearbeidere, men en mentorordning med helsepersonell som en del av teamet og et systematisk testprogram for alle opp gjennom oppveksten, ville kunne bli et kvantespang i det forebyggende helsearbeidet.

Økonomi

Mentorordningen slik den her skisseres ville være ressurskrevende, men trolig ikke mer ressurskrevende enn dagens system fordi mange ville kunne unngå å havne i en negativ karriere med sykdom, kriminalitet, rusmisbruk, arbeidsuførhet – og kjedereaksjoner av dette på familie og omgivelser.

Ordningen ville bety et nytt og solid grunnlag for å forebygge problemer, og dette dreier seg om problemer og tilstander som er meget kostbare for samfunnet. Men først og fremst ville det være en kanskje helt nødvendig plattform for å kunne satse systematisk på økt livsglede.

Som med alle store reformer vil den fulle virkning tidligst kunne kartlegges etter lang tid. Full effekt vil ordningen først få etter 2–3 sosioøkonomiske generasjoner, når både foreldre og barn har vokst opp med denne støtten. En viktig effekt vil være at barn som vokser opp med en trygg emosjonell og sosial kompetanse vil være bedre kvalifiserte som foreldre enn mange er i dag.

Likevel er det grunn til å tro at ordningen kan få stor effekt allerede etter få år. Det ville derfor være viktig om forskere kunne følge et slikt prosjektet fra et tidlig tidspunkt for å kunne evaluere det så raskt som mulig.

Innledende forsøk

De siste 20–30 årene har forskningen gjort store fremskritt på flere områder som er relevante for dette prosjektet. Og det er mye som taler for at dette kan være starten på en serie store fremskritt. Videre forskning og utvikling vil trolig kunne øke effekten raskt og betydelig. På grunnlag av eksisterende kompetanse skulle det imidlertid allerede nå være mulig å utrede ordningen og sette i gang forsøk.

100-årsmaalene og Kvinne og Familieforbundet har innledet et samarbeid med Øvre Eiker kommune med tanke på å utvikle et forsøksprosjekt. Øvre Eiker er en kommune som har utmerket seg i arbeidet med barn og ungdom. Etter en vanskelig periode med ungdomsproblemer noen år tilbake har kommunen satset bevisst og vellykket på dette feltet. Kvinne og familieforbundet har en aktiv og ressurssterk lokalforening i kommunen. Arbeidet er i en innledende fase.